Független művelődési és helytörténeti havilap – XI. évfolyam 11. (535.) szám – 2005. december 2. – péntek

HÉTFALU

Szerkesztők: Hochbauer Gyula, Kovács Lehel István

Alapította és szerkesztette (1906–1911): dr. Fekete Endre és Kiss Béla

Tatrangi csángók a Barcaság küszöbén a XX. században

A II. világháború egész Kelet-Közép-Európa sorsát alapvetően megváltoztatta. Habár a bécsi döntés értelmében Erdély jó részét csatolták az anyaországhoz, a Barcaság vidékének sajnos az elszakadást kellett továbbra is elszenvednie. Ezt az eseményt nagy-nagy fájdalommal élték át a tatrangiak.

Mostanában is mesélgetnek az idősek egy tatrangi ifjúról, aki a kökösi határnál próbált átszökni, de a határőrség kegyetlen bánásmódban részesítette.

A háború befejeződésekor Magyarország politikai és gazdasági szempontból egyedülállóan kedvezőtlen helyzetbe került. A szövetséges hatalmak (USA, Szovjetunió, Nagy-Britannia) vélt és valós érdekek alapján győztes és vesztes államokra osztották a térséget. Győztes államnak minősült Lengyelország, Csehszlovákia, Jugoszlávia, vesztesnek Magyarország, Románia, Bulgária. Magyarország helyzetét súlyosbította, hogy képtelen volt időben kiugrani a hitleri szövetségből, s átállni a szövetségesek oldalára (mint tette ezt Románia), s így a vesztesek között is – például az erdélyi kérdésben – kedvezőtlenebb megítélés alá esett. E kedvezőtlen státust Sztálinnak az az elhatározása is erősítette, hogy Romániával, Csehszlovákiával, Lengyelországgal, Bulgáriával szemben a magyaroknak nem engedélyezte a hazájuk felszabadításában résztvevő fegyveres hadtest (a tervek szerint „Kossuth-hadtest") felállítását.

A „vesztes" és „győztes" státus hosszú távon összemosódott, e térség államai ettől függetlenül kénytelenek voltak rálépni – a most már Szovjetunió által megszabott – kényszerpályára. Kevesen gondolták, hogy ez már 1945 elején eldőlt. Erről tanúskodnak Sztálin szavai Milovan Gyilasz jugoszláv kommunistához: „Ez a háború elüt a múlt háborúktól: most az elfoglalt területekre ki-ki rákényszeríti a maga társadalmi rendszerét. Mindenki a maga rendszerének szerez érvényt, amennyiben hadserege képes erre. Másképp nem volna lehetséges."

Helyi szinten megállapítható, hogy az idősebbek nem sokat hallottak a kommunizmusról mint politikai rendszerről vagy a kommunistákról az államosításig. Az irattári adatok azonban az itt portyázó alakulatok rablásairól, fosztogatásáról és erkölcstelen életmódjáról tanúskodnak.

A lakosság egy panaszt intézett a polgármesteri hivatalhoz 1945. július 14-én, amelyben egy Lebici ezredes által vezetett szovjet alakulat rablásairól számolt be. A helyzet orvoslása érdekében a tatrangiak összefogtak és minden éjszaka őrséget álltak.

A második világháború vége azért mégis reményt hozott az egyszerű ember lelkébe. Reménnyé lett, hogy a háborúnak örökre vége, hogy a nép veheti kézbe sorsát, demokráciát, jólétet, függetlenséget teremthet. A munkás munkát, az újságíró szabad sajtót, a paraszt földet remélt. 1945 nyarán-őszén úgy tűnt, hogy e remények valóra válthatók. A felszabadulás érzésének szárnyalásából azonban igen rövid időn belül a földre vonszolták az embereket a realitások.

A kommunista párt működéséről a községi irattár nem tartalmaz semmilyen információt. Kutatómunkám révén azonban megtudtam, hogy itt szervezett formában a kommunisták a kollektivizálás megvalósításán működtek. Azonban a falusiak tudomásul vették, hogy a helységben élnek kommunisták, s figyelik nemcsak a nagy gazdákat, de még az egyszerű parasztembereket is. Ilyen informátorként volt ismert egy Fórizs Anna nevezetű asszony, akinek gúnyneve Pauker Anna volt. Állítólag komolyan hozzájárult a kollektivizáláshoz. Pontos információkat találtunk a tatrangi iskolatörténetben ezzel az időszakkal kapcsolatosan.

Az 1945/46-os tanév rendkívül nehéz volt. A legnagyobb baj az anyanyelv

mellőzése az iskolában. Az egyház a Magyar Népi Szövetség közvetítésével 5 tanerős magyar tagozat felállítását kérte az állami iskola keretein belül. 1946-ban az illetékes állami szervek beleegyeztek, hogy magyar iskola is legyen, azzal a kikötéssel, hogy az állam nem tudja vállalni a tanerők fizetését és az iskolával kapcsolatos más kiadásokat sem. Ezért az evangélikus egyház Mezei István lelkész vezetésével gyűjtőakciót szervezett. Az anyanyelvéhez és hagyományaihoz szívósan ragaszkodó magyarság pénzbeli és természetbeni adományaiból annyit gyűjtött, hogy beindult egy I–IV. osztályos magyar tannyelvű népiskola. Az adományból két esztendőn keresztül négy tanerőnek a fizetését kellett fedezni. A tatrangiak közül sokan ingyen lakást és étkezést is felajánlottak a tanerőknek. Az iskolaigazgató Kiss Endre okleveles tanító volt. A tantermeket az állami iskolában a románokkal felváltva használták. A hitoktatást Mezei István végezte az iskolában. Ekkor tanítottak: Cseke Ida, Barkó Sára, Kiss Sára, Kiss Endréné sz. Papp Karolina és Raileanu Jolán. A magyar tanulók létszáma 178 ebben a két évig működő iskolában.

Az 1948/49-es tanévtől kezdődően az állam biztosította a tatrangi iskolában is magyar tagozat működését. Az Állami Iskola épületeiben a román tagozat 1. számú Általános Iskola, a magyar tagozat 2. számú Általános Iskola néven, tehát külön-külön szerepelt. A koordináló igazgató Traian Surariu volt. A magyar iskola igazgatójának Zsigmond István tanítót nevezték ki. Ettől a tanévtől kezdődően a hitoktatást az egyházközség gyülekezeti termében tartották.

Akárcsak Erdély többi helységében, a tatrangiak próbáltak teljes erővel ellenállni a kollektivizálásnak. Az itt élő kisgazdák nem rendelkeztek hatalmas földbirtokokkal. Általában mindenkinek volt egy kis földje – „mezője", persze állatállománya és mezőgazdasági felszerelése. Nemigen emlegetnek az idősek szegény embereket. Nagymamám azt mondja: „Szegény ember csak az volt, aki nem szeretett dolgozni."

(Folytatása a 2. oldalon.)

Krizbai Andrea Tímea
(tizedikes diák)

* Kiadja a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság – © HMMT, 2005. * ISSN 1582-9006 *

Hétfalu hiedelemvilága

3. rész

Igiézüő asszon, igiézüő embër: Az igézők meg tudják rontani a gyermeket, a tehenet, a kenyértésztát. Rontó hatalommal rendelkeznek: *„A tatrangi Fehér János tehene, amikor vasárnap este a csordából jött haza, Csabai Samu a kezét végighúzta rajta, a fejétől a farkáig. A tehénnek elment ettől a teje. Az ember elment Csabaihoz, s hívta: »Gyere, csináld vissza a tehenemet.« Csabai odament, végighúzta a kezét a farkától a fejéig, s a tehénnek mindjárt volt teje."* Hasonló eset történt Csernátfaluban is: *„Borjúzás után elvitte a szomszédasszony a tehénnek a tejét. Sót vagy tojást kért kölcsön, azzal vitte el. Ekkor odahívtak egy sziékël kaszást – aki guruzsluó volt –, s ez kért egy subát és egy botot. A subát felterítette a kertre és ütni kezdte a bottal. Kis idő múlva már jött is át a szomszédasszony, tiszta kék volt az orcája, és vissza is hozta a tehén tejét."*

Javasasszon, juós: Minden faluban volt (még 1885-ben is) 10-15 jövendőmondó. Pénzért, pénzérőért jósoltak. A jósok, 9/10-ed részben nők, többször húzták be, zsebelték ki a hiszékenyeket. Ez a hiedelem a mai napig igen erős, ma falvanként egyké cigány gyakorolja ezt a praktikát. 2005-ben is voltak olyan esetek, hogy 5 millió lejt fizettek *javasasszon*oknak. Vannak olyanok is – igaz, kevesebben –, akik tényleg meg tudják mondani a jövőt, emberfeletti képességekkel rendelkeznek.

Halottidiézüő: Médium, a túlvilág felé közvetítő személy. Az élőknek a halottakról beszél, közvetít üzeneteket, a halottaknak az élőkről beszél. Napjainkban, a közelmúltban a cigány asszonyok látták el ezt a szerepet.

Garboncás: Idővarázsló. Természetfeletti képességekkel rendelkező diák vagy vándor. Fogakkal jön a világra, 13 évig jár iskolába, 12 évesen részesül a beavatásban. Enni kér, ha nem kap, zivatart támaszt.

Sziépassszon: Tatrangon, a Kicsimezőcskén van a Szépasszonyok kútja, ha valaki onnan inni akart, a szépasszonyok behúzták a kútba. Ha forgószelet látnak a hétfalusiak, azt mondják: *ott a szépasszonyok járnak*.

Halott: Hétfaluban a temetőket a domboldalon alakítják ki, hogy a halottak fentről továbbra is kísérni tudják a háztartásuk, gazdaságuk. Hogy a halottól az ördögöt távol tartsák, tömjént égetnek a sírhalomra tett cserépben. Az olyan halottak járnak csak haza, akik után nem adtak semmit *(pomána)*. Hét évig kell pománázni, hogy az ördögtől örökre meg legyen mentve a halott. Ha a pap meghal, eljön, hogy a szeretőjét elvigye.

Oláh puópa: Nagyobb hatalommal bír, mint a hétfalusi csángók evangélikus papjai. Egy *oláh puópa* 1895-ös feljegyzése alapján egy év leforgása alatt 100 forintot kapott a csángóktól *dëszkëntálásra*. Ha valakinek hosszason tartó, lappangó és sorvasztó láza van vagy *csinálmány*ba, *vetiés*be (valamiféle tárgy, amit egy gonosz ember megboszorkányozott és elhányt) lépett, vagy az ördög gyötri, ezen csak az oláh pópa vagy a tudós asszony segíthet. Ha nagyobbacska a baj, akkor már kilenc pap is kell hozzá, ami persze több pénzbe is kerül.

Cigán, cigánnié: Néhány szem fuszulykából, kártyából s az ember tenyeréből jósolnak. Puliszkalisztért, sertés költségért megmondják, ki az embernek irigye, szeretője szőke-e vagy barna, találja-e marhabeli kár, hol van az elveszett portéka. Megmondják pénzért, hol van az elásott kincs, megnyeri-e ellenfelét stb. Tudásuk általában csak deklaratív, semmiféle hatalommal sem rendelkeznek, behúzzák a hiszékenyeket. Gyermekek ijesztgetésére is alkalmasok: *„Elvijsz a cigán!"*

Kenüő: Gyógyító. Külön praktikát képezett a kenés, vagyis a kificamodott, eltört testrészek helyrerakása. Kenéssel a *kenüő* foglalkozott. Minden faluban volt legalább egy kenő, a praktika a közelmúltban is igen elterjedt volt. Még 1980-ban is lakott és dolgozott kenő Csernátfaluban, a Brassó hatáskörétől távolabb eső Háromfaluban még ma is van kenő.

Bába: Gyógyító. Fő funkciója a szülés levezetése, de feladatai közé tartozott a *bennülüő asszon* gondozása is, valamint felügyelte a gyerek megkeresztelését is. Nem mindig pozitív szereplő, gyakran a gyerekek megrontása vagy a terhességmegszakítások is a nevéhez fűződnek.

Tisztátalan: Bűnös lelkű emberek, férfiak. A *tisztátalanok* el tudják vinni a gyereknek a hangját – ha valaki bekiált a kapun, annak nem szabad felelni, mert *tisztátalan*.

Káli: Tisztátalan, rosszféle, bűnös leány, aki *hájmánáskodik,* elcsábítja és megrontja a férfiakat. *„Káli lián a, ne mënny utána!"*

(Vége)

Kovács Lehel István

Tatrangi csángók a XX. században

(Folytatás az 1. oldalról)

Nehezen élte át a tatrangi csángó a kollektivizálást. Egyes információk szerint ez az akció több részben zajlott le, ugyanis kezdetben csak néhány kisebb gazda „lépett be a kollektívba", ami még tulajdonképpen kezdetben egy olyan társas szövetkezetnek nézett ki. A tulajdonképpeni kollektivizálás azonban 1954-ben történt, amikor az irattári jegyzőkönyvek szerint megtörtént az államosított anyagi javak leltározása. A jegyzőkönyv napirendjén találhatjuk a következőket:

1. Évi terv; 2. Az MTSZ (Mezőgazdasági Termelőszövetkezet, CAP románul); 3. Általános költségvetés; 4. A vezetőtanács jegyzőkönyve; 5. Kimutatások, fizetések; 6. Munkanapok nyilvántartása.

Tatrang község határában alakult meg az első MTSZ. Itt kellett jelentkezniük a tatrangiaknak az egész állatállománnyal és mezőgazdasági felszereléssel. Hogy miért jelentkeztek ott az úgynevezett kollektív udvarán a földművesek ekkor már önszántukból?

A környékbeli falvakból, sőt a távolabbi településekről olyan hírek jöttek, melyek szerint azokat az emberek, akik a kollektivizálással, illetve a kommunistákkal szembeállnak, azokat a nép ellenségének tekintik. Ezért bebörtönzik vagy deportálják őket. Ezek a rémhírek olyan kibeszélt titok formájában terjednek végig a falun. Ennek ellenére a nagygazdák közül néhányan, családjukkal együtt, sajnos átélték a deportálást is. Szomorúan emlékezik ezekre az eseményekre a Pünkösti család, akiknek két malma Hétfalu lakosságának szükségleteit látta el.

A tatrangi egyszerű ember nem tudott szembeszállni az eseményekkel. A zárkózottság, a félelem, a fájdalom gubózott be az emberek lelkébe. Egyesek beteg emberekről, öngyilkosságról, mások szegénységről emlékeznek. Ebben az időszakban megkezdődött a falusiak toborozása a kommunista pártba. Persze az első kommunista párttagok a kollektivizálás lelkes aktivistái voltak.

A tatrangi MTSZ szervezését, működését és ellenőrzését a kommunisták végezték. A megyei szervezettől gyakran érkeztek ilyen-olyan „vendégek", akiket „méltóságos" kínálgatásban részesítettnek, egy-egy borjú vagy bárány „feláldozásával". Ha ez a ceremónia a „vendégeknek" kedvére volt, vígan mehetett az élet tovább a helyi MTSZ-ben.

Az 50-es években egyre erősebben „politizálódott" az oktatás és a nevelés. A tantestületnek meg kellett tanulnia a szovjet iskolákban alkalmazott módszereket. Tanévenként, decemberben megünnepelték Sztálin születésnapját, melynek tiszteletére tanulmányi versenyeket szerveztek és szünetelt a tanítás. Az előtte lévő napokon fokozott politikai tartalommal kellett kitölteni az órákat, kiemelve Sztálin elvtárs személyiségét. Minden tanítónak el kellett vállalnia két analfabéta tanítását.

Csűr Tatrangon

1950 februárjától az I–IV. osztályos gyermekek számára napi politikai kört szerveztek. Az 1949–1950-es tanévben a naplóban már csak román nyelven szerepelnek a tanítandó tárgyak. Nem tanítanak már hittant. A klasszikus, megszokott általános iskolai tantárgyak mellett megjelent az idegen nyelv (orosz nyelv) és az alkotmánytan (az erkölcsi-polgári nevelés) tantárgyként.

A faluban fokozatosan helyreállt az élet, habár állíthatjuk, hogy lassú hanyatlás jellemezte ezután.

A közeli brassói gyárakban rengeteg falusi ember talált munkát. Sokan be is költöztek a városba, kiszakadva a falusi rokonsági és szomszédsági, közösségi rendszerből, az akkori népi kultúrából.

A lakosság jó része azonban az MTSZ-ben dolgozott, ahol nehéz körülmények között kereste meg a „mindennapi kenyerét."

*

Úgy érzem, hogy ez a néhány információ sem bizonyul elegendőnek, hogy e témakörünk minden kérdésére választ találjunk. Következésképpen a kutatást nem tarthatjuk lezártnak.

Krizbai Andrea Tímea
(tizedikes diák)

Lapszámunkat a Communitas Alapítvány támogatta.

Lapszámunkat az Illyés Közalapítvány támogatta.

B a b o n á k

4. Szerencsére vonatkozók

A házat este nem jó kiseperni; még rosszabb, ha a szemetet is kiviszik.

A szitát este nem jó kiadni a háztól, mert szerencsétlenség következik utána.

Ha a fekete macska átszalad előtted az úton, nem lesz szerencséd. Ha a szekér előtt szalad át, akkor feldől a szekér.

Ha estére sepred ki a házat, a szerencsét űzöd el.

Ha újholdkor pénz van a zsebedben, szerencsét jelent.

Ha utadból megtérsz, nem lesz szerencséd.

Üres *fokánnal*, oláh pópával, futó nyúllal találkozni szerencsétlenség.

5. Gyakorlati tanácsok

Az ágyat nem jó a gerenda hosszába tenni.

Ha megszegés előtt a kenyér fenekére késsel keresztet csinálsz, olyan jól ízlik, mintha szalonnával ennéd.

Holdváltozáskor nem szabad meszelni a házat, mert a faltetű (poloska) megszaporodik.

Holdváltozáskor nem szabad vágni az épület vagy eszközfát, mert az szúrágta lesz.

Jobb lesz a termés, ha uborkavirágot szórunk a kapu elé.

Ne bújj keresztül a szekér alatt, mert feldől.

Péteken nem jó *füsülködni*, mert a feje megtermik.

Sok embernek olyan hatalma van, hogy előtte minden zár felnyílik, csak keressen vasfüvet, és azzal érintse meg.

Úrvacsoraosztáskor, ha az ostya felragad a szájpadlásunkra, vagy ha megtikkadunk a bortól: bűnösök voltunk.

6. Kenyérsütésre vonatkozók

A szitát este nem jó kiadni a háztól.

Égés alkalmával egy asszony a sütetből a legelső kenyérrel anyaszült meztelen megkerüli az égő épület telkét, s nem terjed tovább a tűz. Kenyérsütéskor a legelső kenyeret mindig megjegyzik, hogy ilyen alkalomra készen legyen.

Kovászt este nem jó kiadni a háztól.

Mikor dagasztanak, nemigen eresztenek be senkit, mert megigézi a tésztát és ez nem kel meg.

Péntek nap kenyeret sütni nem szerencsés.

Kovács Lehel István

Élményszerű beavatás a Nagy-Kő-havas titkaiba

A csíkszeredai Pallas-Akadémia Könyvkiadó az Erdély hegyei 28. köteteként idén májusban megjelentette a Nagy-Kő-havas turisztikai kalauzt.

A könyv szerzője Kovács-Kendi Lehel, az EKE székelyudvarhelyi osztályának elnöke, aki e könyv bevezetőjében így vall a leírt hegyhez fűződő kapcsolatáról: *„A Nagy-Kő-havast diákkorom óta járom. Előbb szüleimmel, aztán legendás tanáraimmal, Nagy Bélával és Gazdag Árpáddal. Nagyrészt nekik köszönhetem, hogy megismertem és megszerettem a Nagy-Kő-havast. Megmásztam télen és nyáron, esőben és fagyban, szélviharban és nagyon sokszor szép időben. Meggyőződésem, megszeretni akkor lehet egy hegységet, ha nagyon sokszor járjuk végig ösvényeit, és bebarangoljuk legrejtettebb zugait is. Amikor ismerősek a sziklák, a fák, a csúcsok és völgyek, amikor mindent nevén tudunk szólítani. Amikor úgy érezzük, az ösvény lépteinkről ránk ismer."*

A 216 oldalas zsebkönyv első főrésze a Nagy-Kő-havas földrajzi fekvését, határait, domborzatát, geológiai felépítését, vízrajzát, növényzetét, állatvilágát, természetvédelmét, éghajlatát, a lábainál fekvő településeket és múltjukat írja le; a második turistaútvonalakon kalauzol, szállás-, síelési, sziklamászó, siklóernyő-repülési lehetőségeket mutat be. Ezeket egészíti ki a magyar–román és román–magyar helynévszótár s a szerző idegen szövegekhez való viszonyulásának tisztességéről és vonatkozó irodalmi tájékozottságáról árulkodó felhasznált irodalomjegyzék.

*

Rendkívüli információgazdagsággal lep meg a szöveg: tekintélyes herbáriumot lehetne összeállítani – a legtöbb esetben előfordulási helyhez kötött – 120 megnevezett növényről, tanulmányt írni a 351 helynévről, s ha labirintussá szerveznénk a 22 turistautat, melyet 128 útszakaszra bontott, egy Ariadné-fonal is nehezen vezetne ki belőle.

Mintegy e gazdagsághoz igazodik a leíró módszere is. A szerző a múlt-jelen időváltásokkal fokozza e gazdagságélményt. E két közönséges dimenzió két különlegessel egészül ki: a leírt világhoz kötődő mondák segítségével egy mondai idővel, és egy élmény-időnek nevezhető időváltozattal, mely úgy működik, hogy az élmény a szemlélődő számára néha kikapcsolja a fizikai időt, néha meg úgy, hogy egy bizonyos látvány évszakváltozatait egymás mellé pörgeti.

A gazdagságélmény tovább fokozódik a néhol ritmikussá váló perspektívaváltásokkal. A leírás a felfele kapaszkodó tekintetét fel irányítja, a felérkezőét pedig a lenti látvány felé; máshol közelről mutat meg valamit, vagy éppenséggel eltávolodva. Ezek mellé még a szemlélődő körbefordulása egyrészt kitágítja a leírt világ határait, másrészt növeli a látvány világszerűségét. A látványhoz való közelhajolás is egy határtalanság felé mutat, hiszen az ég-föld határig nyúló 360 fokos körtabló egy ehhez képest végtelenül kicsi összetevőjére mutat.

A világszerűség érzése abból is fakad, hogy a Nagykőről szóló beszéd már igen régóta sok-sok beszélő bekapcsolódásával folyik. A közösség helyeket nevező szavaitól a mondákig (a könyvben szám szerint 8), Orbán Balázs, Székely Géza, Reményik Sándor, Árvay József, Binder Pál, Bálint András, László Kálmán beszédének árnyéka is ott van ebben az olvasónak most ajánlott könyvben. A különböző tartalmakat és beszédmódokat a szerző jellegzetes stílusú szövege ötvözi egybe. Ez a sajátos hangnem a Nagy-Kő-havasról való beszélés öröméből fakad. Kovács-Kendi Lehel örvend, hogy ő beszélhet nekünk erről a világról, mely most úgy tűnik, mintha kizárólag e hegy köré szerveződne. Nemcsak azért, mert a legtöbb szöveg közvetlenül is róla szól, hanem azért is, mert a környék legtöbb útja: vasút, műút (közvetve), erdei út, fakitermelő út, ösvény, úttalan út, mind ide vezet. És mindig is ide vezetett. S hajdan a plájások ösvényeibe futott. Az ezeréves határ köveit is mintha csak e hegy ékítésére találták volna ki.

*

A könyv nem ritkán sugallja, hogy e hegy gazdagsága és szépsége mellett harmadik nagyszerűsége titokzatossága. Ami a geológiai időkből fakad (hisz azóta felfordult a világ), s a történelmi időkben halmozódott azáltal is, hogy hozták-vitték rajta a szót. Titokzatosságából néha veszélyeket villant felénk.

E könyv a hegy titkaiba való beavatás is: a zenélő barlangocska, az Írott-kő déli végében a gyepes oldalon eredő kis forrás, a barlang-menhelyek, a leégett menedékház ebédlő-belseje...

A szerző tudásmegosztó öröme változatos formákat ölt a látnivalók leírásában: Odavezet – körülnéz / mutat – elvezet, ott terem – körülnéz – elvezet, ott terem – körülnéz – elszállunk. Eközben még az időkezelés is változhat. Van, mikor a beszélő a múltból indul, van, mikor a múltba érkezik, ám ilyen is van: a múltból indul – a jelenben szemlélődik – fiktív időbe emelkedik – konkrét időbe tér vissza.

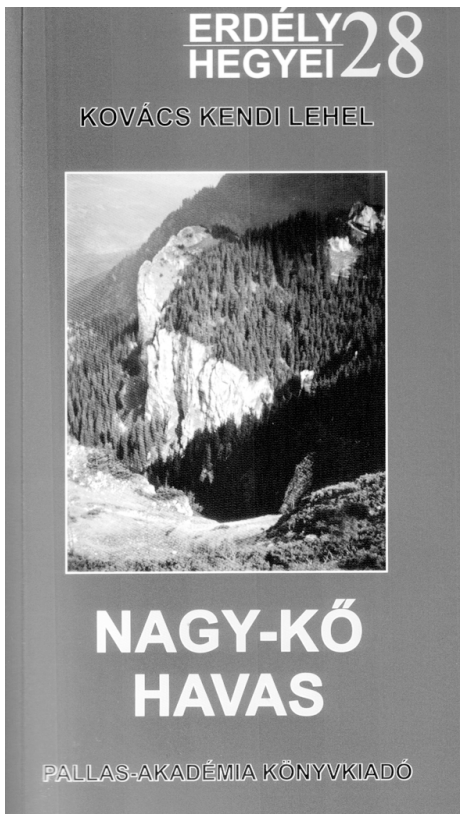

A szöveg stílusát a beszéd derűje is jellemzi. Ez időnként erősödik mint „a bal az Hétfaluban jobb" említésekor, a „zászlófenyőknél" vagy ahol „az út kezd kimászni" a turista helyett. A turista természetes humorú beszéde ez.

*

Befejezésként nézzük, kihez szól a szerző? A szövegbe szereplőként bekerült az olvasó is. A többes szám első személyben (mi) az van benne a beszélővel egyidejűleg, aki turistaként éli a látványról látványra való kalauzolást. Tehát ahhoz szól elsősorban ez a könyv, aki képletesen amúgy is benne van már: *a turistához*.

Ám még mielőtt hozzá szólna, szól ahhoz, aki nemcsak látványként, ismeretlenként vonzódott ehhez a hegy-világhoz, hanem őrhelyei, fája révén életszerűen kapcsolódott hozzá: *a hétfalusihoz*.

A szerző többször úgy szólal meg a könyvben, hogy ebből kiderül: *egy harmadik olvasórétegre* is számít. Ezek az értékek iránt fogékony kíváncsiak, akiket szeretettel vezet a hegyen, s közben néhol óvatosságra int, mert ők itt még beavatatlanoknak számítanak.

Ezzel a háromrétegű MI-vel csak néha helyez szembe ŐK-et. Az olvasóra bízom, fejtse meg, kiket takar ez a névmás.

*

Olyan könyvet tett az asztalunkra az idén Kovács-Kendi Lehel, mely több ezer olvasó számára hasznos és érdekes olvasmány lehet. (A könyv beszerezhető a Calepinus könyvüzletben.)

Hochbauer Gyula

* Kiadja a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság – © HMMT, 2005. * ISSN 1582-9006 *

Újraolvasott könyvek

Makoldy József: *Erdélyi képek*

A Makoldy híres grafikáit tartalmazó kötet harmadszorra jelenik meg.

Az eredeti (*Pictures of Transylvania*. Budapest, 1920) alig pár héttel a trianoni békediktátum után látott napvilágot angolul, gróf Apponyi Albert előszavával, emlékeztetve a nagyvilágot: *„Ne felejtsétek el Erdélyt!”*

A második 80 év múlva, 2000-ben jelent meg magyarul, a kolozsvári Művelődés kiadásában, Gábor Dénes előszavával.

*

A harmadik kiadásra még öt évet várni kellett. 50 grafika Szatmári László előszavával, aki számos részletet feltárt Makoldy még nagyrészt ismeretlen életéből.

Makoldy József életének nagy része még ismeretlen, alapvető kérdések sincsenek tisztázva: *ákosi* vagy *árkosi* Makoldy József? Hol halt meg, hol nyugszik? Csak az elhalálozás évét ismerjük. Nagyszebenben született, 1890. április 15-én. Hogyan kerültek Nagyszebenbe? Édesanyja hosszúfalusi papleány, kaposi Molnár Viktor Ilona nevű lánya. Apja Makoldy József posta- és távirdafelügyelő, 1900-tól az EKE Brassó megyei osztályának választmányi tagja, a brassói ág. h. ev. templom K11-es kriptájában nyugszik.

Makoldy József gyermekkorát már Hosszúfaluban és Brassóban töltötte. A brassói római katolikus főgimnáziumban tanult, nagybátyja, Kupcsay János hatására szobrász akart lenni. Rodin volt a példaképe, Párizsba készült. Rajztanára, Kollár Gusztáv, hamar felismerte tehetségét, eltanácsolta a szobrászattól és festői, grafikusi pályára irányította.

A gimnázium nagyhírű Önképzőkörének az elnöke volt. A Cenk-tetőn álló ún. Árpád-szobor előtt rendezett ünnepségen 1908-ban ő, a maturandus mondott a diákság részéről nagyhatású beszédet: *„Tudjuk, hogy a megváltozott viszonyok most már kötelességeket rónak ránk, mint az őseinkre; tudjuk, hogy ma csak az okos, a céltudatos munka, s ennek hű kísérője, a tudás az egyetlen legnagyobb erő. Tehát munkások akarunk lenni. Törekvők, hogy erősek lehessünk.”*

Végül építészmérnök lett. A nála hét esztendővel idősebb Kós Károly példáját követve a budapesti Műegyetemre iratkozott be, és végezte el kitűnő eredménnyel.

Oklevelének megszerzése után tanulmányait a müncheni és a krakkói akadémiákon is kiegészítette, majd 1915-ben a Magyar Mérnök és Építész Egylet nagy

pályázatán első díjat nyert. Közben a Heilman és Litmann híres színházépítő cégnél dolgozott. Később egészen festésre és napilapok, folyóiratok számára való illusztrációk készítésére adta magát. Kiállításokon 1912 óta vett részt; 1916-ban és 1923-ban gyűjteményes kiállítást rendezett a Nemzeti Szalonban; 1920-ban és 1926-ban pedig a Műcsarnokban. Részt vett a hágai, amszterdami, stockholmi magyar reprezentatív kiállításokon. A tárlatokon főképpen akvarelljeivel tűnt fel, több grafikai és festészeti díjat nyert, így 1922-ben az Esterházy-vízfestménydíjat. De műépítész szakmáját sem hanyagolta el, Budapesten számos köz- és magánépület tervezése fűződik nevéhez, amelyek közül a Gellért-hegyi Citadella homlokzatterve szerzett általános elismertséget számára. 1915-ben a Magyar Mérnök és Építész Egylet pályázatán első díjat nyert.

Nagy és gyümölcsöző tanulmányutakat tett Konstantinápolyban, Kis-Ázsiában, Athénban, Velencében, Rómában, Párizsban. Élményeiről rajzos tanulmányokban számol be a korabeli sajtóban. A felső építőipari szakiskolában évekig tanított, s öt éven keresztül a Magyar Képzőművészek Egyesületének főtitkára volt.

Brassóból kiinduló tanulmányútjainak építő- és rajzolóművészi alkotásokban kikristályosodó megvalósításai a legfontosabbak: templomerődök, kastélyok, udvarházak, régi hétfalusi csángó házak, kapuk, utcaképek teszik értékessé munkáját.

Felesége Némethy Ella (1895–1961) operaénekesnő, az első magyar művésznő, aki fellépett a milánói Scalában (első férje Makoldy József, második gr. Forgách Balázs volt), a kerepesi temető 1-275. sírjában nyugszik, síremlékét Sződy Szilárd készítette 1923-ban. Sírfelirata: *Brunhilda, Delila, Emelka* (szerepeinek felsorolása). Volt-e második felesége?

A csaknem 400 tagot számláló kamaraszerű képzőművészeti testület főtitkáraként 1923–1928 között vezette a legnagyobb magyar képzőművészeti egyesület adminisztrációját. Gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszter kinevezte az Országos Magyar Képzőművészeti Tanács tagjává.

Vákár Tibor építész így vallott róla: *„Számomra ő volt a szakmai példakép, a férfi-dalia, az ÚR, és együtt.”*

*

Élete nagyrészt ismeretlen, feltáratlan. Művei nagy része Trianon előtt, körül keletkezett, s a gonosz idők forgatagában hamar feledésbe merült a hétfalusiak számára is. A Művelődés kiadványa hiánypótló, a titok sűrű fátylait próbálja meglebegtetni, hogy kilátszódjon alóla Makoldy József, a festőművész, a grafikus, az építészmérnök, az ember.

Kovács Lehel István

Makoldy: Honvédemlék

Laudáció

Kovács-Kalit Előd

Elhangzott az idei
Ezüstgyopár-díj átadásakor

Három évtizedes eddigi pedagógusi munkáját a szakmai igényesség a gyerekek szeretete, folyamatos kezdeményezőkészség és kitartó szervezői munka, a keresztény emberi értékek érvényesítése jellemzi. Munkája azt példázza, hogy a tanítás és a nevelés akkor célszerű, ha felül tud emelkedni bizonyos politikai kötöttségeken, igyekszik semlegesíteni a társadalmi helyzetből adódó kiszolgáltatottságát.

Kovács-Kalit Előd négyfalusi tornatanárként megpróbálta leküzdeni a vidékiségből fakadó hátrányokat és személyiség- meg közösségépítő szándékával az iskolát örömforrássá igyekezett alakítani.

1978–84 közötti munkáját értékelik az akkori diáksportolókkal elért eredmények, olyan tornászcsapat, amely ebben az időszakban részt vett minden országos bajnokságon s egy alkalommal talajon egy egyéni III. díjasa is volt, csapattal pedig rendszeresen az élvonalban maradtak. Négyfaluban is szervezett országos szintű tornászbajnokságot. Azóta is rendszeresen jelentkezik sportoló diákokkal különböző szakágak versenyein (atlétika, kosárlabda, foci stb.), a gyermekek személyiségét alakítja, önbizalmukat erősíti az élményszerűvé váló teljesítményekkel.

A szülőföld nevelési lehetőségeit használta ki folyamatosan a táborozásokkal (Maroshévíz, Szentkeresztbánya, Menyháza, Kisújszállás stb.), expedíciókkal (Retyezát, Királykő, Csalhó, Feketehalom, Barcarozsnyó stb.), az országos magyar turistamozgalomba való bekapcsolódással a „Jöjjön velünk!” eseménynaptára szerint. Brassó környékén az Encián-kupa rendezvényeit ő tervezte és szervezte meg (Nagy-Kőhavas, Csukás, Kereszténhavas, Bucsecs, Királykő). Ezeken, a rendezvény jellegétől függően, a résztvevők száma 50 és több száz közötti volt.

1990-től évente sikerrel szervezi a Zajzoni Rab István Középiskola diákjainak, a múlt századforduló gyakorlatát feleleventve, a közös gyermeknapot.

Az 1990-től önálló intézményt nyerő hétfalusi magyar középiskolai oktatás egyik szervezőjeként a Zajzoni Rab István Középiskola igazgatója lett. Igazgatói munkája pedagógusi kreativitásról, céltudatosságról tanúskodik. A lehetőségeket kereste, nem elégedett meg az adott helyzet mindig szűknek bizonyuló kínálatával. Igazgatói szolgálata alatt tatarozták a középiskola épületét. A névadó ünnepség ünnepélyjellege is az ő szervezői képességeit és tapasztalatát csillogtatta meg.

Családja kántortanítói, lelkészi hivatástudatát modellezve érvényesült a közösség iránti felelőssége, s az iskolai nevelőmunkája beépült az élet teljességébe. 1998-tól a négyfalusi református egyházközség kántoraként is szolgálja a közösséget.

Markáns egyénisége megérdemli, hogy munkája országos elismerésével is felhívjuk rá társaink és iskolatársadalmunk figyelmét.

Az RMPSZ
Brassó megyei elnöksége